

POWIAT
STALOWOWOLSKI

DZIAŁALNOŚĆ KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH ORGANÓW OCHRONY PRAWNEJ

Poradnik opracowany przez Fundację „Masz prawo” z siedzibą w Tarnobrzegu jako zadanie publiczne zlecone i sfinansowane ze środków otrzymanych od Powiatu Stalowowolskiego w ramach edukacji prawnej, o której mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz. U. 2015 poz. 1255 z późniejszymi zmianami), w związku z realizacją zadania prowadzenia punktu nieodpłatnej pomocy prawnej w Powiecie Stalowowolskim w 2019 roku.

TARNOBRZEG 2019

I. OCHRONA PRAWNA I JEJ RODZAJE.

Ochrona prawna jest to stała i zorganizowana działalność (wyspecjalizowanych organów państwowych), której celem jest, w ujęciu przedmiotowym, ochrona ogólnego porządku prawnego, natomiast w ujęciu podmiotowym ochrona indywidualnych praw podmiotowych każdej jednostki. Ochrona prawna może mieć charakter represyjny bądź też prewencyjny. Ochrona o charakterze represyjnym dotyczy sytuacji, w której doszło do naruszenia prawa, natomiast ochrona o charakterze prewencyjnym ma miejsce wówczas, kiedy prawo nie zostało jeszcze naruszone, a co za tym idzie stara się zapobiec naruszeniu prawa.

II. KLASYFIKACJA ORGANÓW OCHRONY PRAWNEJ.

Organami ochrony prawnej nazywamy organy powołane do sprawowania ochrony prawnej, odpowiednio pod tym kątem zorganizowane i wyspecjalizowane. Biorąc pod uwagę rodzaj sprawowanej kontroli organy ochrony prawnej możemy podzielić na:

- rozstrzygające (orzekające),
- kontroli legalności,
- obsługi prawnej.

1. ORGANY ROZSTRZYGAJĄCE (ORZEKAJĄCE) – to organy specjalne zajmujące się rozstrzyganiem sytuacji spornych, konfliktowych przy użyciu dostępnych w prawie środków stosowanych przez organy państwowe lub społeczne. Nie posiadają jednolitego charakteru. Różnią się charakterem ustrojowym oraz posiadanymi przez nie kompetencjami. Organy te dzielimy na:

- a. sądowe (sądy, trybunały),
- b. pozasądowe,
- c. quasi-sądowe.

Organy sądowe to organy specjalnie powołane do sprawowania wymiaru sprawiedliwości oraz rozstrzygania konfliktów w drodze wydawania wiążących strony orzeczeń. Wyróżniają się niezawistością sędziów, odrębnością i niezależnością od innych władz, uprawnieniem do wydawania orzeczeń w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Organy sądowe dzielą się na Sądy i Trybunały. Sądy dzielimy na sądy powszechne (sądy rejonowe, okręgowe i apelacyjne), sądy administracyjne (wojewódzkie sądy administracyjne oraz Naczelny Sąd Administracyjny), sądy wojskowe (sądy garnizonowe i okręgowe) oraz Sąd Najwyższy. Wśród Trybunałów wyróżniamy: Trybunał Stanu, Trybunał Konstytucyjny oraz Trybunały Międzynarodowe (m.in. Europejski Trybunał Praw Człowieka, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Międzynarodowy Trybunał Karny). Rozdział VIII Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej reguluje kwestię funkcjonowania organów rozstrzygających w Polsce - „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.” (art. 45 Konstytucji RP). Oznacza to, że każdy obywatel ma w Polsce tzw. prawo do sądu. Sędziowie, natomiast w sprawowaniu

swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom, zgodnie z art. 178 ust. 1 Konstytucji RP. Niezawisłość sędziowska oznacza, że sędziowie w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości podlegają tylko Konstytucji, ustawom oraz własnemu wewnętrznemu przekonaniu. Nie podlegają żadnym naciskom i żadnym zależnościom szczególnie ze strony władzy wykonawczej.

Organy pozasądowe definiowane są jako organy powołane do innych celów niż orzekanie (np. kontrola legalności), natomiast funkcja orzecznicza jest jedynie ich funkcją dodatkową. Organami pozasądowymi są np. Policja, Straż Miejska, Straż Graniczna.

Organy quasi – sądowe są to organy specjalne powołane i zorganizowane do rozstrzygania – orzekania, jednakże nie wykazują pozostałych cech sądu np. nie są obdarzone niezawisłością, nie sprawują wymiaru sprawiedliwości, nie mają możliwości orzekania w imieniu państwa. Posiadają one wyłącznie kompetencje w ramach działalności rozstrzygającej tylko do okoliczności faktycznych, nie mają zaś kompetencji w zakresie stosowania przymusu państwowego. Grupa organów quasi – sądowych posiada niejednorodny charakter z punktu widzenia osób wchodzących w skład tych organów, czy też ze względu na stosowane przez nie środki rozstrzygania. Do organów quasi – sądowych należą:

- sądy polubowne,
- izby morskie,
- Samorządowe Kolegia Odwoławcze,
- arbitraż społeczny.

2. ORGANY KONTROLI LEGALNOŚCI/PRZESTRZEGANIA PRAWA – są to organy specjalne, których zadaniem jest sprawowanie kontroli nad przestrzeganiem przepisów prawa oraz występowanie z wnioskami o zastosowanie odpowiednich środków w przypadku naruszenia lub zagrożenia przepisów prawa. Do grupy organów kontroli legalności zalicza się m.in: prokuraturę, Policję, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencję Wywiadu, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Straż Graniczną, Żandarmerię Wojskową, Najwyższą Izbę Kontroli, Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Krajową Radę Radiofonii i Telewizji, Prezesa Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Instytut Pamięci Narodowej, Państwową Inspekcję Pracy.

3. ORGANY OBSŁUGI PRAWNEJ – są to organy specjalne powołane do świadczenia pomocy prawnej i odpowiednio pod tym kątem zorganizowane. Mają one za zadanie przede wszystkim ochronę praw obywatelskich i ochronę interesów indywidualnych. Pomoc prawna obejmuje w szczególności: poradnictwo prawne, sporządzanie opinii prawnych, udział w opracowywaniu aktów prawnych o charakterze ogólnym lub indywidualnym (np. umowy), reprezentacja stron (w postaci zastępstwa procesowego i pozaprosesowego) lub dokonywanie innych czynności, np. obsługi legislacyjnej. Organy pomocy prawnej można podzielić pod względem podmiotowym na korporacje ochrony praw (adwokaci, radcy

prawni, notariusze, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi) oraz rzeczników praw i wolności (Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Powiatowy Rzecznik Konsumentów).

III. KRAJOWE ORGANY OCHRONY PRAWNEJ.

1. SĄDY POWSZECHNE.

W myśl art. 177 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483) „*Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów*”. W sposób szczegółowy organizację sądów powszechnych reguluje ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2001 nr 98 poz. 1070). Dodatkowo sądy powszechne wykonują również inne zadania z zakresu ochrony prawnej, powierzone w drodze ustaw. Sądami powszechnymi są sądy rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Sądy powszechne rozstrzygają sprawy z zakresu prawa cywilnego, karnego, prawa pracy, rodzinnego i ubezpieczeń społecznych. Nadzór w zakresie orzekania nad sądami powszechnymi sprawuje Sąd Najwyższy w trybie określonym ustawami, w zakresie funkcjonowania minister sprawiedliwości, natomiast wewnętrzny nadzór administracyjny nad działalnością sądów sprawują prezesi sądów. Sądy wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej natomiast w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej. Należy jednak podkreślić, że przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają równe prawa z sędziami.

Ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych stanowi, że sądami powszechnymi są sądy rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Z kolei te dzielą się na wydziały, którymi kieruje przewodniczący wydziału tj. prezes sądu, wiceprezes sądu albo inny sędzia.

Sąd rejonowy tworzy się dla jednej lub większej liczby gmin, w uzasadnionych przypadkach może być utworzony więcej niż jeden sąd rejonowy w obrębie tej samej gminy. Dzieli się na wydziały:

- cywilny,
- karny,
- rodzinny i nieletnich,
- pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych,
- gospodarczy,
- ksiąg wieczystych.

Sąd okręgowy tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej dwóch sądów rejonowych, zwanego dalej „okręgiem sądowym”. Dzieli się na wydziały:

- cywilny,

- karny.

W sądzie okręgowym może zostać utworzony wydział:

- pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych,
- gospodarczy.

Sąd apelacyjny tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej dwóch okręgów sądowych, zwanego dalej „obszarem apelacji”. Dzieli się na wydziały:

- cywilny,
- karny,
- pracy i ubezpieczeń społecznych.

Poza siedzibą sądu mogą być tworzone wydziały zamiejscowe, a poza siedzibą sądu okręgowego także ośrodki zamiejscowe.

W Polsce sądownictwo powszechne jest dwuinstancyjne. Sądami pierwszej instancji są sądy rejonowe oraz okręgowe. Sądami drugiej instancji są sądy okręgowe i apelacyjne. Sąd drugiej instancji po rozpoznaniu zaskarżonej sprawy może:

- wydać nowe orzeczenie w sprawie,
- utrzymać w mocy zaskarżone orzeczenie,
- uchylić zaskarżone orzeczenie i przekazać je do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji (co oznacza rozpoczęcie sprawy od początku).

2. SĄDY ADMINISTRACYJNE.

Podstawą prawną organizacji i funkcjonowania sądów administracyjnych jest ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz.U. 2002 nr 153 poz. 1269). Art. 1. powyższej ustawy stanowi, że sądy administracyjne sprawują wymiar sprawiedliwości przez kontrolę działalności administracji publicznej, pod kątem zgodności z prawem (o ile ustawy nie stanowią inaczej) oraz rozstrzyganie sporów kompetencyjnych i sporów o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego, samorządowymi kolegiami odwoławczymi i między tymi organami a organami administracji rządowej. Wśród sądów administracyjnych wyróżniamy: Naczelny Sąd Administracyjny oraz wojewódzkie sądy administracyjne. W pierwszej instancji sprawy rozpoznają wojewódzkie sądy administracyjne, natomiast Naczelny Sąd Administracyjny sprawuje nadzór nad ich działalnością w zakresie orzekania w trybie określonym ustawami, a w szczególności rozpoznaje środki odwoławcze od orzeczeń tych sądów i podejmuje uchwały wyjaśniające zagadnienia prawne oraz rozpoznaje inne sprawy należące do właściwości Naczelnego Sądu Administracyjnego na mocy innych ustaw. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa powołuje sędziów sądów administracyjnych do pełnienia urzędu na stanowisku sędziowskim. Zwierzchni nadzór nad działalnością administracyjną sądów administracyjnych sprawuje Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Wojewódzkie sądy administracyjne tworzy, znosi, ustala ich siedziby i obszar właściwości w drodze rozporządzenia Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego. Wojewódzki sąd administracyjny tworzy się dla jednego województwa lub dla większej liczby województw. W skład wojewódzkiego sądu administracyjnego wchodzi: prezes sądu, wiceprezes sądu lub wiceprezesi sądu, sędziowie i asesory sądowi. Wojewódzki sąd administracyjny dzieli się na wydziały, które tworzy i znosi Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Naczelny Sąd Administracyjny ma siedzibę w Warszawie. Organami Naczelnego Sądu Administracyjnego są Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, Zgromadzenie Ogólne Sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego i Kolegium Naczelnego Sądu Administracyjnego. Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego powołuje Prezydent RP na 6 letnią kadencję, spośród 2 kandydatów wskazanych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego. Prezes kieruje pracami sądu, reprezentuje go na zewnątrz, wykonuje czynności administracji sądowej. Naczelny Sąd Administracyjny dzieli się na: Izbę Finansową, Izbę Gospodarczą i Izbę Ogólnoadministracyjną. Pracami każdej z Izb kieruje wiceprezes wyznaczony do pełnienia tej funkcji przez Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego.

3. SĄD NAJWYŻSZY.

W myśl ustawy zasadniczej Sąd Najwyższy jest organem wymiaru sprawiedliwości. Co więcej sprawuje on nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania, a także wykonuje inne czynności określone w Konstytucji i ustawach. Organami Sądu Najwyższego są Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Sądu Najwyższego, Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego, zgromadzenie sędziów izby Sądu Najwyższego oraz Kolegium Sądu Najwyższego. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego jest powoływany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na sześcioletnią kadencję spośród 5 kandydatów wybranych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego i może zostać ponownie powołany tylko raz. Sąd Najwyższy ma siedzibę w Warszawie. Dzieli się na Izby:

- a. Cywilną,
- b. Karną,
- c. Pracy i Ubezpieczeń Społecznych,
- d. Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych,
- e. Dyscyplinarną.

W myśl art. 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. 2018 poz. 5) do kompetencji Sądu Najwyższego należy:

- sprawowanie wymiaru sprawiedliwości poprzez:

- zapewnienie zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i sądów wojskowych przez rozpoznawanie środków odwoławczych oraz podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne,
- kontrolę nadzwyczajną prawomocnych orzeczeń sądowych w celu zapewnienia praworządności i sprawiedliwości społecznej przez rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych;
- rozpatrywanie spraw dyscyplinarnych w zakresie określonym w ustawie;
- rozpoznawanie protestów wyborczych oraz stwierdzania ważności wyborów do Sejmu i Senatu, wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, wyborów do Parlamentu Europejskiego oraz rozpoznawania protestów przeciwko ważności referendum ogólnokrajowego i referendum konstytucyjnego oraz stwierdzania ważności referendum;
- opiniowanie projektów ustaw i innych aktów normatywnych, na podstawie których orzekają i funkcjonują sądy, a także innych projektów ustaw w zakresie, w jakim mają one wpływ na sprawy należące do właściwości Sądu Najwyższego;
- wykonywanie innych czynności określonych w ustawach.

4. TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY.

Trybunał Konstytucyjny funkcjonuje na podstawie konstytucji oraz ustawy z dnia 25 czerwca 2015 roku o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. 2015 poz. 1064). Jest on organem władzy sądowniczej, powołanym do:

- badania zgodności z Konstytucją aktów normatywnych i umów międzynarodowych;
- badania zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymaga zgody w ustawie;
- badania zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe z Konstytucją i ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami;
- orzekania w sprawach skargi konstytucyjnej wniesionej po wyczerpaniu drogi prawnej;
- rozstrzygania sporów kompetencyjnych pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa;
- orzekania w sprawach zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych;
- rozstrzygania o stwierdzeniu przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. W razie uznania przejściowej niemożności sprawowania urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Trybunał powierza Marszałkowi Sejmu tymczasowe wykonywanie obowiązków Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Ponadto każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne, co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi

lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem.

Trybunał Konstytucyjny składa się z 15 sędziów, wybieranych indywidualnie przez Sejm na okres 9 – letniej kadencji spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą. Sędzia Trybunału nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Organami Trybunału są:

- **Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału**, zwane dalej „Zgromadzeniem Ogólnym”. Zgromadzenie Ogólne tworzą sędziowie TK. Do kompetencji zgromadzania należy wyrażanie zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej oraz pozbawienie wolności sędziego Trybunału, uchwalanie regulaminu Trybunału, wybór kandydatów na prezesa i wiceprezesa, uchwalanie statutu Biura Trybunału, projektu dochodów i wydatków;
- **Prezes Trybunału**, który reprezentuje Trybunał Konstytucyjny na zewnątrz, kieruje pracami Trybunału oraz wykonuje czynności określone w regulaminie i ustawie. Prezesa Trybunału powołuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej spośród co najmniej trzech kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne na okres trzech lat. Na stanowisko Prezesa Trybunału można być powołanym dwukrotnie. Sędziowie TK są niezawisli w sprawowaniu swojej funkcji i podlegają tylko Konstytucji. Sędzia Trybunału nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności bez zgody Zgromadzenia Ogólnego. Sędzia Trybunału odpowiada dyscyplinarnie przed Trybunałem za naruszenie przepisów prawa, uchybienie godności urzędu sędziego Trybunału lub inne nieetyczne zachowanie mogące podważać zaufanie do jego bezstronności lub niezawisłości. Postępowanie dyscyplinarne można wszcząć także na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej lub Ministra Sprawiedliwości w ciągu 21 dni od dnia otrzymania wniosku, chyba że Prezes Trybunału uzna wniosek za nieuzasadniony. Sędzia Trybunału po zakończeniu kadencji przechodzi w stan spoczynku.

Trybunał rozstrzyga sprawy, wydając orzeczenie w formie wyroku lub postanowienia. Trybunał wydaje orzeczenie po niejawnym naradzie sędziów składu orzekającego, którą kieruje przewodniczący składu. Orzeczenia Trybunału wydawane w pełnym składzie zapadają większością 2/3 głosów. Orzeczenia Trybunału podlegają ogłoszeniu w trybie i na zasadach określonych w Konstytucji oraz ustawie z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (Dz.U. 2000 nr 62 poz. 718).

5. PROKURATURA.

Prokuratura w Polsce działa w oparciu i na podstawie ustawy z dnia 28 stycznia 2016 roku Prawo o Prokuraturze (Dz.U. 2016 poz. 177). W myśl powyższej ustawy Prokuraturę w Polsce stanowią:

- Prokurator Generalny,
- Prokurator Krajowy,
- pozostali zastępcy Prokuratora Generalnego,
- prokuratorzy powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (tj. prokuratorzy prokuratur regionalnych, prokuratur okręgowych i prokuratur rejonowych),
- prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Naczelnym organem prokuratury jest Prokurator Generalny, którego funkcję sprawuje Minister Sprawiedliwości. Prokuratura wykonuje zadania w zakresie ścigania przestępstw oraz stoi na straży praworządności. Zadania te Prokurator Generalny i podlegli mu prokuratorzy wykonują m.in. przez:

- prowadzenie lub nadzorowanie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych oraz sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami;
- wytaczanie powództw w sprawach cywilnych oraz składanie wniosków i udział w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, jeżeli tego wymaga ochrona praworządności, interesu społecznego, własności lub praw obywateli;
- podejmowanie środków przewidzianych prawem, zmierzających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach przewidzianych przez ustawę;
- sprawowanie nadzoru nad wykonywaniem postanowień o tymczasowym aresztowaniu oraz innych decyzji o pozbawieniu wolności;
- zaskarżanie do sądu niezgodnych z prawem decyzji administracyjnych oraz udział w postępowaniu sądowym w sprawach zgodności z prawem takich decyzji;
- opiniowanie projektów aktów normatywnych oraz podejmowanie innych czynności określonych w przepisach szczególnych;
- koordynowanie działalności w zakresie ścigania przestępstw, prowadzonej przez inne organy państwowe;
- współdziałanie z organami państwowymi, państwowymi jednostkami organizacyjnymi i organizacjami społecznymi w zapobieganiu przestępczości i innym naruszeniom prawa.

Prokurator może uczestniczyć na prawach strony lub uczestnika postępowania w każdym postępowaniu prowadzonym przez organy władzy i administracji publicznej, sądy i trybunały, chyba że ustawy stanowią inaczej. Prokurator jest obowiązany do podejmowania działań

określonych w ustawach, kierując się zasadą bezstronności i równego traktowania wszystkich obywateli. Prokurator Generalny kieruje działalnością prokuratury osobiście lub za pośrednictwem Prokuratora Krajowego oraz pozostałych zastępców Prokuratora Generalnego, wydając zarządzenia, wytyczne i polecenia. Prokurator przy wykonywaniu czynności określonych w ustawach jest co do zasady niezależny, gdyż jest niezależny od terenowych organów administracji państwowej i samorządowej, ale jednocześnie podlega prokuratorowi przełożonemu, a co za tym idzie jest obowiązany wykonywać jego zarządzenia, wytyczne i polecenia. Nie mogą one dotyczyć czynności procesowych. Jeżeli prokurator nie zgadza się z poleceniem dotyczącym treści czynności procesowej, może żądać zmiany polecenia lub wyłączenia go od wykonania czynności albo od udziału w sprawie. Gwarancją niezależności prokuratora jest między innymi jego nieusuwalność ze stanowiska, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie.

6. RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH.

Każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Tak stanowi art. 80 Konstytucji RP, wskazując jednocześnie, że to ustawa dokładnie reguluje jego podstawę funkcjonowania. Chodzi tu o ustawę z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. 1987 nr 21 poz. 123), która w sposób szczegółowy określa jego kompetencje i zakres działania. W myśl tej ustawy Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz w innych aktach normatywnych, w tym również na straży realizacji zasady równego traktowania. Rzecznik przede wszystkim bada, czy wskutek działania lub zaniechania organów, organizacji i instytucji, obowiązanych do przestrzegania i realizacji wolności i praw, nie nastąpiło naruszenie prawa, a także zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej. Rzecznikiem może być obywatel polski wyróżniający się wiedzą prawniczą, doświadczeniem zawodowym oraz wysokim autorytetem ze względu na swe walory moralne i wrażliwość społeczną. Rzecznika powołuje Sejm za zgodą Senatu na wniosek Marszałka Sejmu albo grupy 35 posłów. Kadencja Rzecznika trwa pięć lat, licząc od dnia złożenia ślubowania przed Sejmem. Ta sama osoba nie może być Rzecznikiem więcej niż przez dwie kadencje. Rzecznik nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Rzecznik nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne dla zapewnienia prawidłowego toku postępowania.

Podjęcie czynności przez Rzecznika następuje:

- na wniosek obywateli lub ich organizacji,
- na wniosek organów samorządów,
- na wniosek Rzecznika Praw Dziecka,
- na wniosek Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców,
- z własnej inicjatywy.

W związku z rozpatrywanymi sprawami Rzecznik Praw Obywatelski może:

- przedstawiać właściwym organom, organizacjom i instytucjom oceny i wnioski zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony wolności i praw człowieka i obywatela i usprawnienia trybu załatwiania ich spraw;
- występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych w sprawach dotyczących wolności i praw człowieka i obywatela;
- występować do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskami w sprawach, o których mowa w art. 188 Konstytucji;
- zgłosić udział w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym i brać udział w tym postępowaniu;
- występować z wnioskami do Sądu Najwyższego o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie.

W swej działalności Rzecznik Praw Obywatelski jest niezawisły, niezależny od innych organów i odpowiada wyłącznie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie. Nie może być on także bez zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności - zatrzymany lub aresztowany – z wyjątkiem ujęcia na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia właściwego toku postępowania. Wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

IV. MIĘDZYNARODOWE ORGANY OCHRONY PRAWNEJ.

1. EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA.

Podstawą funkcjonowania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jest Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284), która weszła w życie w dniu 8 września 1953 roku. Europejski Trybunał Praw Człowieka jest sądem międzynarodowym orzekającym w sprawie skarg na naruszenie praw i wolności zawartych w powyższej Konwencji oraz w jej protokołach dodatkowych. Konwencja chroni przede wszystkim prawo do:

- życia,
- rzetelnego procesu sądowego,
- poszanowania życia prywatnego i rodzinnego,
- wolność wyrażania opinii,
- wolność myśli, sumienia i wyznania,
- prawo do skutecznego wniesienia środka odwoławczego,
- poszanowania mienia,
- głosowania i kandydowania w wyborach.

Siedziba Trybunału znajduje się w Strasburgu. Trybunał składa się z sędziów, których liczba jest równa licznie państw - członków Rady Europy, wybieranych przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy większością głosów, spośród trzech kandydatów przedstawionych przez poszczególne Państwa na 9-letnią kadencję. Stronami Konwencji jest 47 państw europejskich. Trybunał składa się z izb jak również z Wielkiej Izby. Prawo do wniesienia skargi przysługuje zarówno osobom indywidualnym, grupom osób i organizacjom międzynarodowym (tzw. skargi indywidualne), jak i Państwom, które są stronami Konwencji (tzw. skargi międzypaństwowe), które stały się ofiarami naruszenia prawa. Naruszenie praw określonych w konwencji musi dotyczyć strony bezpośrednio i osobiście. Ponadto Europejski Trybunał Praw Człowieka może wydawać opinie doradcze na wniosek Komitetu Ministrów Rady Europy w skład którego wchodzi ministrowie spraw zagranicznych państw członkowskich lub ich zastępcy. Komitet sprawuje kontrolę nad wykonywaniem przez państwa wyroków wydanych przez Trybunał.

Bezspornie Trybunału nie można traktować jako dodatkową instancję odwoławczą (np. od wyroków polskich sądów) - nie może ich zmieniać lub uchylać. Podstawę wniesienia skargi może stanowić jedynie zarzut naruszenia praw wymienionych w powyższej konwencji i jej protokołach dodatkowych. Termin do złożenia skargi wynosi 6 miesięcy od daty podjęcia ostatecznej (prawomocnej) decyzji w sprawie, z którą chcemy do Trybunału wystąpić. Warunkiem jednak złożenia skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jest wyczerpanie wszystkich środków odwoławczych przewidzianych w prawie wewnętrznym państwa, zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego, jak również to, że skarga może odnosić się tylko do zdarzeń, które nastąpiły po dniu wejścia w życie Konwencji Europejskiej w stosunku do konkretnego państwa. Polska ratyfikowała Konwencję w dniu 19 stycznia 1993 roku. Państwa członkowskie Rady Europy są zobowiązane do przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami. W sytuacji, gdy Trybunał stwierdzi, że istotnie doszło do naruszenia praw określonych w Konwencji czy w jej protokołach dodatkowych, może przyznać od państwa - słusne zadośćuczynienie i ewentualnie zwrot wydatków poniesionych przez skarżącego na wniesienie sprawy. Co ważne nie unieważnia jednak krajowych decyzji, nie uchyla krajowych przepisów prawnych, nie rozstrzyga praw ponownie, jak również nie podejmuje interwencji w sprawach skarżących bezpośrednio w organie władzy.

2. TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej działa w oparciu o przepisy traktatów założycielskich Unii Europejskiej, tj. Traktatu o Unii Europejskiej oraz Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Trybunał czuwa „nad poszanowaniem prawa w wykładni i stosowaniu” traktatów. Jest on zatem władzą sądowniczą Unii Europejskiej i czuwa, współpracując z sądami państw członkowskich nad jednolitą wykładnią oraz jednolitym stosowaniem prawa Unii. Siedziba Trybunału znajduje się w Luksemburgu.

Trybunału Sprawiedliwości UE m.in.:

- orzeka o legalności aktów prawnych wydawanych przez inne organy UE jak również ich zgodności z Traktatami,
- dokonuje obowiązującej wykładni aktów prawnych,
- podejmuje decyzje wobec państw niewypelniających zobowiązań traktatowych na wniosek Komisji Europejskiej,
- rozpoznaje spory między państwami członkowskimi lub między tymi państwami a Komisją Europejską,
- dokonuje rewizji wyroków Sądu.

Trybunał składa się z dwóch organów sędziowskich: Trybunału Sprawiedliwości i Sądu, a **ich głównym zadaniem jest kontrola legalności aktów wspólnotowych oraz zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa wspólnotowego.**

W skład Trybunału Sprawiedliwości wchodzi 28 sędziów mianowanych przez poszczególne państwa członkowskie oraz 11 rzeczników generalnych. Sędziowie Trybunału Sprawiedliwości wybierają spośród siebie prezesa i wiceprezesa na trzyletnią kadencję, która jest odnawialna. Do zadań prezesa należy kierowanie pracami Trybunału Sprawiedliwości, jak również przewodniczenie posiedzeniom i obradom w składach orzekających. Wiceprezes natomiast ma wspierać prezesa Trybunału w wykonywaniu obowiązków oraz zastępować go w sytuacji gdy wobec prezesa wystąpi przeszkoda w wykonywaniu obowiązków. Rzecznicy generalni pełnią funkcję wspomagającą i opiniodawczą.

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości niejako „wymusiło” na krajowych organach administracji i sądach obowiązek stosowania prawa Unii oraz ochrony praw przyznanych przez nie obywatelom (choćby poprzez niestosowanie jakichkolwiek sprzecznych z nim przepisów prawa krajowego). Ponadto każde uchybienie skierowane przeciwko prawu Unii przez państwo członkowskie może być przedmiotem skargi do Trybunału. Każdy sąd krajowy, rozpoznając spór dotyczący prawa Unii, ma możliwość zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości z pytaniami prejudycjalnymi. Wówczas Trybunał dokonuje wykładni przepisu prawa Unii bądź też kontroluje jego legalność. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej jest gwarantem ochrony praw przyznawanych obywatelom przez prawodawstwo Unii w różnych dziedzinach życia codziennego.

